

kovega duha, ki je najbrž povezana s plastičnostjo tudi njegove nevrološke in biološke narave. Ta plastičnost se kaže v fantastični raznovrstnosti človekovih materialnih, duhovnih, znanstvenih in umetniških stvaritev. Nobena dogma v zgodovini ni tako popolno okrnila vso pestrost individualnih duhov, da bi zatrla vsake možnosti za miselne odklone, nekonvencionalne kombinacije, asociacije, razlike, ki so se bolj ali manj oddaljevale od prevladujočih dogem, ki so se vzdrževale z močjo, represijo in sankcijami. Te antropološke možnosti za herezijo in disidentstvo pa so se moralé spojiti z ustreznimi družbenimi okoliščinami, da so se postopoma uveljavile in zrušile vladajočo dogmo.

SRDJAN VRCAN

Zakaj to imenujete plastičnost? Ali ni plastičnost izvor prilagajanja?

ANDREJ KIRN

Plastičnost je lahko izvor prilagajanja, lahko pa je tudi izvor protesta, radikalne odklonitve prilagajanja, izvor iskanja novega, drugačnega. Zakaj to imenujem plastičnost? Zato ker je z njo povezana kakovost ustvarjalnosti, miselne gibčnosti. Seveda pa so možne tudi druge oznake, kot igrivost, odprtost, svobodnost človekovega duha. Psiholog Jung (Dinamika nesvesnog, Matica Srpska 1990, str. 96) je oblikovanje trajnega in relativno nespremenljivega stališča skušal pojasniti z zakonom entropije, češ da se naša psiha lahko motri kot relativno zaprt sistem, v katerem tudi potekajo procesi izenačevanja duhovnopomenskih razlik. Vsak dogmatizem je gotovo entropičen v svojem bistvu, ker ni toleranten do razlik, jih izključuje, zatira in jih ne spodbuja. Individualna in družbena dogmatična zavest povečuje svojo duhovno entropijo, ker povečuje stopnjo svoje izoliranosti in zmanjšuje obseg svojih komunikacij s širšim okoljem. Maksimalna duhovna entropija je ideal dogmatizma. Če obstaja v individualni in družbeni zavesti težnja k utrditvi stališč, to še ne pomeni nujno izločanja razlik, vsesplošne prisilne homogenizacije, ki je običajno uvod v duhovno entropično dogmatizacijo. Družbena dogmatizacija duha je v stalnem konfliktu z njegovimi antropološko-ontološkimi odlikami plastičnosti, ustvarjalnosti, vprašljivosti idr. V povezavi z družbenopolitičnimi okoliščinami so te antropološko-ontološke odlike duha pogosto poražene, zatrte, vendar nikdar ne tako absolutno, da ne bi mogle nastajati kali miselnih razlik, alternativ, herezij in disidentstva. Seveda se lahko sprašujemo naprej, v čem pa je temelj odprtosti, plastičnosti, igrivosti, ustvarjalnosti duha. S tem pa smo zadeli v srčiko ključnih in najtežjih vprašanj filozofije duha, kar pa najbrž presega okvir našega razgovora.

DANILO TÜRK

Dogme in (počasen) tok zgodovine

Na ta pogovor me je pripeljala impresioniranost zaradi lepo oblikovanih, prijaznih vabil in zanimivosti teme. Torej radovednost bolj kot kar koli drugega. Dosedanja razprava pa potrjuje, da se je splačalo priti na to okroglo mizo.

Začel bi s kritiko, ki jo je izrekel na začetku prof. Vrcan v zvezi s člankom prof. Južniča, ki je podlaga za našo razpravo. Mogoče je antropološka utemeljenost sklepov v članku prof. Južniča prešibka. V tem smislu je kritika prof. Vrcana

morda utemeljena, nisem pa prepričan, da je ta kritika pomembna za temo, ki jo obravnavamo. Zdi se mi, da so ugotovitve prof. Južniča relevantne glede na stvarnost in glede na razumevanje zgodovine. Teza o človekovi potrebi po preseganju samega sebe je vselej živa in nepotešena, je pomembna, ne glede na to, ali je dovolj celovito utemeljena. Ta stvar je izrazito pomembna za vsako razumevanje zgodovine.

Če to pogledamo s stališča velikih zgodovinarjev, kakršen je npr. Fernand Braudel, ti ugotavljajo – in to z velikim presenečenjem, da je tok zgodovine počasnejši, kot se zdi. In ko skušajo pojasniti počasnost toka zgodovine, ugotavljajo, da je to posledica kulture kot stabilizatorja zgodovinskega razvoja in *verskih resnic kot najbolj čvrste sestavine kulture*. Kultura v najširšem smislu, torej kot civilizacija, pa je tisto, kar povzroča, da zgodovina teče počasi. Tudi revolucije ne prinašajo tako velikih sprememb, kot je videti na prvi pogled.

Če pogledamo Južničevo ugotovitev s stališča takega historiografskega spoznanja in če skušamo to povezati z današnjo stvarnostjo, pridemo do zelo zanimivih vprašanj, ki bi zaslužila razmišljanje tudi na tej okrogli mizi. S stališča današnjega slovenskega aktualnega trenutka nam povezava spoznanja o počasnosti zgodovine z vprašanji o dogmah in herezijah v zgodovini in povezava z evropsko usodo slovenstva pokažeta, da so tu zelo zanimivi pojavi.

Na slovenski značaj sta vplivali reformacija in protireformacija. Lahko se reče, da je protireformacija vplivala bolj. Vplivali sta socialdemokratska verzija socializma in komunistična verzija socializma, ampak komunistična je vplivala bolj. Če pogledamo nacionalizem kot dogmi podvrženo miselno smer in ideologijo, se mi zdi, da je na slovenstvo veliko bolj vplival pisateljski nacionalizem, se pravi tisti nacionalizem, ki ga je krepila misel pisateljev, in pri pisateljih je pač tako, da je bil njihov narod v njihovih knjigah bolj poudarjen kot pa v stvarnosti. Manj pa je na slovenski nacionalizem vplivala (majhna) realna moč naroda...

Ves čas imamo opravka z različnimi dogmami, ki so neposredno politično pomembne, so sestavni del evropske stvarnosti, njihovo dejansko pomembnost pa je mogoče razumeti samo ob razumevanju dejstva, da zgodovina teče počasi. Če tako gledamo na današnji slovenski trenutek, se ne moremo izogniti občutku, da je globina slovenske spremembe ta čas močno precenjena. Ljudje, ki se ukvarjamo s tem ali onim področjem družboslovja, bomo storili za ta narod kaj dobrega, če bomo začeli našo kritično misel prav pri tem.

Mislim, da je ob spoznanju tega, o čemer sem govoril, do zdaj popolnoma smešno pojmovanje, ki se pojavlja v tekoči politiki, namreč da smo imeli do nedavnega hud totalitarizem in da imamo zdaj bleščečo demokracijo. To je treba razumeti v kontekstu vsega, kar sem govoril. Ali: da smo imeli do včeraj državljansko vojno, od danes naprej bomo imeli spravo. Vsi ti pojavi so razločljivi samo ob ustreznem pojmovanju zgodovine, znotraj tega pa je razumevanje religiozne sestavine ter centralnosti dogme in protidogme izredno pomembno.

In zdaj dodam še svoj sklep. Če sprejmemo, da se na Slovenskem pravzaprav ni zgodilo nič tako zelo velikega in zgodovinsko pomembnega, da imamo opravka s počasnim tokom zgodovine, ki prehaja v neko svojo novo fazo, če poskušamo ugotoviti, kaj je treba storiti, mislim, da je treba najprej doseči to, da se zaokroži tisti del demokratične osnove, ki ga daje pravna ureditev. Zdaj smo pred tem, da se ustavna razprava konča, in ustavni pogoji za stabilizacijo se morajo konsolidirati. Za naprej pa je najbolj bistveno to, da se civilna družba konsolidira s trajnostjo

participacije ljudi. Mislim, da je raven participacije ljudi, ki je bila dosežena v zadnjih dveh letih, dokaj visoka in da zdaj upada. Participacija ljudi v političnem procesu je ključno vprašanje za naprej.

To mogoče na prvi pogled nima kaj dosti zveze s temo, s katero se ukvarjamo. Če pa jo razumemo funkcionalno in v smislu zgodovinskega razumevanja stvari, pa lahko tudi s tega izhodišča pridemo do konkretnjših sklepov.

ZDENKO ROTER

Induciranje dogem, ravnotežje med institucionalnim in spontanim

Nisem se posebej pripravil, rad pa bi se odzval na dosedanji potek. Najprej delim mnenje s prof. Vrcanom, ne v smislu kritike stališč prof. Južniča, ampak tako, da je resnično možno utemeljiti hipotezo, da je ob antropološkem človekovem svojstvu, da stalno teži k Resnici, hkrati tudi antropološko človekovo svojstvo tudi to, da neprestano dvomi.

Nadalje moramo upoštevati, da so dogmatizacije vedno in praviloma nastajale od zgoraj navzdol in ne od spodaj navzgor. Dogmatizacijske postopke so vedno izvajale vodilne elite, pa naj je šlo za verske, politične ali kakršnekoli druge elite. Že samo dejstvo, da so se torej postopki, če je ta teza preverljiva, izvajali od zgoraj navzdol, pomeni, da so imeli funkcijo zavarovanja, varovanja, ohranjanja ne le resnic, marveč predvsem elit. V tem smislu, kot je bilo tukaj že rečeno. Seveda pa je s tem nastalo nekaj, kar imenujem ravnotežje kot načelo razvoja... Človeški razvoj razumem tudi kot neprestano iskanje ravnotežja med tistim, kar imenujem institucionalno, in tistim, kar imenujem spontano. Težnje k ravnotežju so v zgodovinskem razvoju res samo težnje. Nikoli ni obstajalo v globalnih družbah ali v celotni človeški skupnosti optimalno ravnotežje. Preverljivo je s pomočjo zgodovinske evidence, da imamo obdobja, številne primere izrazitega prevladovanja institucionalnega nad spontanim. Preverljivo je tudi s pomočjo zgodovinske evidence, da posebno takrat, kadar je institucionalno pretiravalo, nadvladovalo, je spodbujalo odpore od spodaj, se pravi upore spontanega. Če gremo še dlje, potem ne bi moglo biti sporno to, da so družbene institucije, sociološko gledano, vedno v načelu sredstvo za avtoritarno uveljavljanje družbene moči oziroma vzdrževanje avtoritete elite, ki je na oblasti... Prek institucij se izvaja socialna kontrola, čeprav so sociološko tudi utemeljevali, da so institucije za normalno življenje potrebne. To do neke mere drži, toda tudi manipulativnost institucij je dokazljiva.

Dogmatizacijski postopki so potemtakem sredstvo tistih, ki razpolagajo z institucijami, da ohranjajo sebe in svojo avtoriteto čim dlje in čim bolj. Vse to pa so tudi merila za presojo naših sedanjih političnih, kulturnih in delovnih razmer. Kolikor bolj se bomo približevali določenemu tipu optimalnega ravnotežja med institucionalnim in spontanim, toliko bolj bomo uresničevali tudi tisti želeni demokratični družbeni model, ki bo do skrajnosti uresničeval strukturalni pluralizem